

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації «Законність як елемент принципу верховенства права у кримінальному праві»

здобувача ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» Демчука Павла Володимировича

1. Актуальність теми дисертації

У статті 129 Конституції України визначено, що суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права. Однак щодо змісту цього принципу та його застосування у кримінальному праві тривають дискусії, зокрема, через відсутність текстуально виражених принципів кримінального права у тексті КК України. Законність є одним із елементів принципу верховенства права. Це обумовлює необхідність дослідження її змісту, а також практики застосування. Відтак, дисертаційна робота Демчука Павла Володимировича є важливою для науки кримінального права та практики його застосування, адже у ній комплексно досліджено законність як елемент принципу верховенства права, визначено основні проблеми, що пов'язані із реалізацією законності на рівнях правотворення та правозастосування, а також сформульовано критерії визначення їх істотності для правозастосування. Це сприятиме ефективному застосуванню кримінального закону із тим, щоб захистити осіб від свавільного застосування кримінально-правових положень, які можуть бути ускладнені недоліками якості. Також в дисертації сформульовано цілісну концепцію змісту законності у кримінальному праві, визначено наслідки недотримання його вимог із поділом на ті випадки, коли притягнення особи до кримінальної відповідальності буде правомірним, а коли – ні. Ці правила сприятимуть єдності застосування положень кримінального закону.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 77/11 від 27.11.2019 року).

2. Зв'язок теми дисертації з державними програмами, науковими напрямами університету та кафедри

Дослідження проводилося в рамках кафедри кримінального права та кримінології юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка упродовж 2019-2023 років. Дослідження виконувалося згідно з планом науково-дослідної роботи кафедри на 2019-2021 роки «Теоретико-прикладні проблеми кримінального законодавства України» (державна реєстрація № 0119U002406, науковий керівник – Бурдін

Володимир Миколайович) та 2021-2023 роки «Сучасні теоретико-правові проблеми реформування кримінального законодавства України» (державна реєстрація № 0122U002433, науковий керівник – Бурдін Володимир Миколайович).

3. Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів

У дисертаційній роботі комплексно розкрито зміст законності як елемента принципу верховенства права у кримінальному праві України, а саме його вимоги до процесів правотворення (визначеність та доступність кримінального закону) та правозастосування (заборона застосування кримінального закону за аналогією для визначення кримінальних правопорушень та кримінально-правових засобів, що за них застосовуються; заборона зворотної дії кримінального закону, що погіршує становище особи та обов'язок зворотної дії положень кримінального закону, що покращують становище особи). Автор комплексно підійшов до розкриття змісту складових законності у кримінальному праві та сформулював правила (алгоритми) оцінки дотримання окремих його вимог.

Також у цій роботі вирішено проблеми застосування кримінального закону, які пов'язані з порушенням правил законотворчої техніки при формулюванні його положень. Автор розв'язує ключову проблему допустимості правомірного застосування КК України за аналогією. Запропоновані зміни до КК України, а також КПК України та інших законодавчих актів, що покликані увідповіднити застосування положень КК України вимогам законності як елемента верховенства права у кримінальному праві.

Результати досліджень, які наведені у дисертаційній роботі та опубліковані у наукових статтях, належать автору і є його науковим доробком.

4. Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих автором вирішень, висновків, рекомендацій

Для отримання результатів, які виведені у дисертаційній роботі, автором вибрано науково обґрунтовані методи дослідження. Одержані висновки є належно аргументовані та достовірні, адже сформульовані завдяки опрацюванню та аналізу великої кількості як вітчизняної, так і зарубіжної наукової літератури, міжнародних нормативних актів, досвіду розуміння та застосування законності у кримінальному праві як на національному рівні, так і міжнародному. Результати дослідження багаторазово апробовано у вигляді доповідей на вітчизняних та міжнародних науково-практичних конференціях та перевірено під час рецензування публікацій у фахових виданнях. Зроблені висновки являють собою логічно обґрунтований

підсумок виконаної роботи, у повній мірі відображають основні положення проведеного дослідження.

5. Ступінь новизни основних результатів дисертації порівняно з відомими дослідженнями аналогічного характеру

Дисертаційна робота є першим в Україні комплексним дослідженням законності як елемента принципу верховенства права у кримінальному праві.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень, зокрема:

вперше:

- комплексно розкрито зміст законності як елемента принципу верховенства права у кримінальному праві України, а саме його вимоги до процесів правотворення (визначеність та доступність кримінального закону) та правозастосування (заборона застосування кримінального закону за аналогією для визначення кримінальних правопорушень та кримінально-правових засобів, що за них застосовуються; заборона зворотної дії кримінального закону, що погіршує становище особи та обов'язок зворотної дії положень кримінального закону, що покращують становище особи);
- обґрунтовано, що визначеність положень КК України слід розглядати із суб'єктивного (складність сфери правовідносин, на правову охорону якої спрямоване положення, а також кількість й статус тих, кому воно адресоване) та об'єктивного (дотримання мовних та логічних правил при формулюванні положення, а також сталість його застосування) аспектів;
- сформовано алгоритм оцінки визначеності положень КК України через застосування послідовності засобів їх тлумачення; аналізу практики їх застосування; оцінку складності сфери, якої стосуються ці положення; можливості усунення сумнівів у їх застосуванні через звернення за професійною правничою допомогою; оцінку якості використання бланкетної диспозиції;
- визначено комплекс критеріїв, які повинні бути враховані судом при оцінці правомірності застосування кримінального закону за аналогією: (1) чи стосується прогалина поіменованих або непоіменованих ознак складу кримінального правопорушення, підстав та порядку вчинення певних дій судом, що пов'язані із кримінально-правовою кваліфікацією особи, чи із вирішенням інших питань, що пов'язані із кримінальною відповідальністю; (2) яке законодавче положення регулює найбільш подібні питання, що не врегульовані положенням, яке містить прогалину; (3) чи найбільш подібне законодавче положення не суперечить цілям нормативного регулювання положення, яке містить

прогалину; (4) чи буде заповнення прогалини судом передбачуваним для особи; (5) чи не погіршують ці дії становища особи;

- запропоновано сукупність умов за яких тлумачення положення КК України може правомірно змінюватися: (1) закон не містить вичерпного визначення певного поняття або ж надає свободу розсуду для з'ясування його значення; (2) правова позиція, яка була усталеною в застосуванні положень кримінального закону не відповідає сучасним обставинам її застосування; (3) таке тлумачення не погіршує становища особи.

удосконалено:

- розуміння заборони застосування КК України за аналогією для визначення кримінальних правопорушень та кримінально-правових засобів, що за них застосовуються;
- категорію «якість тлумачення положень кримінального закону» через суб'єктивні та об'єктивні чинники, які впливають на неї, а також оцінювання її за допомогою аргументації судового рішення та узгодження із цінностями українського суспільства;
- зміст та основні правила дотримання логічних вимог при формулюванні положень КК України;

набули подальшого розвитку:

- теоретичні положення про забезпечення передбачуваності тлумачення положення КК України при зміні внутрішніх (зміна правової позиції, яка може бути викликана розвитком розуміння правових норм та їх застосування, спрямована на усунення недоліків попередніх ситуацій неправильної інтерпретації певних правових положень) та зовнішніх (розвиток суспільних відносин та зміна міжнародних стандартів у сфері кримінального права) чинників;
- підходи до вирішення проблем доступності кримінального закону через помилку в юридичній протиправності діяння щодо того, що застосування положень про помилку в протиправності діяння за національним правом розглядається з точки зору інтелектуального моменту вини;
- положення щодо реалізації заборони зворотної дії КК України у випадках визнання неконституційними його положень, а також зворотної дії у випадку зміни актів, до яких відсилає КК України (використання бланкетних диспозицій).

6. Перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації

6.1. Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Демчук П.В. Історичні та філософські засади становлення та розвитку принципу законності в кримінальному праві. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2020. Випуск 70. С. 218–228.
2. Demchuk P. Legality and legal certainty in criminal law: the issues of differentiation. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2020. Випуск 71. С. 89–99.
3. Демчук П.В. Методологічні засади дослідження принципу законності в кримінальному праві. *Питання боротьби зі злочинністю*, 2021. Вип. 41. С. 127-137.
4. Демчук П.В. Суддівський розсуд під час встановлення суперечності положень кримінального закону Конституції України. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*, 2022. № 8, С. 16-25.

7. Апробація основних результатів дослідження на конференціях, симпозіумах, семінарах тощо

1. Демчук П. Принцип законності у кримінальному праві: питання визначення змісту. *Новітні кримінально-правові дослідження-2020 : Альманах наукових праць*, 2020. С. 183-189.
2. Демчук П. (Не) дотримання вимог законодавчої техніки як гарантія (не) законності в кримінальному праві (на прикладі повторної криміналізації незаконного збагачення). *Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новації* : матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу, м. Харків, 15 трав. 2020 р. Харків, 2020. С. 109–113.
3. Демчук П.В. «Nullum crimen, nulla poena sine lege» у практиці Верховного Суду. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи* : матеріали XIX Міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції, м. Львів, 24 квіт. 2020 р. Львів, 2020. С. 209-212.
4. Демчук П. Законність у кримінальному праві: постановка проблеми. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали XXV звітної науково-практичної конференції, м. Львів, 6–7 лют. 2020 р. Львів, 2020. С. 124-127.
5. Демчук П.В. Публічне обговорення проектів змін до кримінального закону як гарантія принципу законності в кримінальному

праві. *Юридична осінь 2020 року* : зб. тез доповідей та наук. повідомл. учасників міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених, м. Харків, 23 листоп. 2020 р. Харків, 2020. С. 123-127.

6. Demchuk P. Nullum crimen, nulla poena sine lege in the practice of the Constitutional courts of Ukraine and Germany. *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)*. 2021. 01/21. С. 38-44.

7. Демчук П.В. Шевченко С.В. Вплив принципів пропорційності та законності на доступність кримінального закону. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2021. № 6. С. 40-49.

8. Демчук П. Надмірний динамізм кримінального закону: огляд проблеми в контексті дотримання принципу законності. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали XXVII звітної науково-практичної конференції, м. Львів, 5–6 лют. 2021 р. Львів, 2021. С. 132-135.

9. Демчук П.В. Точність та визначеність кримінального закону – недосяжний ідеал чи буденна необхідність? *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи* : матеріали XX Міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції, м. Львів, 22-23 квіт. 2021 р. Львів, 2021. С. 166-168.

10. Демчук П.В. Виклики законності у визначенні корупційних кримінальних правопорушень: постановка проблеми. *Актуальні проблеми запобігання корупції* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. для студентів, аспірантів і молодих вчених, м. Харків, 14 квіт. 2021 р. Харків, 2021. С. 122-124.

11. Demchuk P. Criminal Law & Populism – Is There a Place for Human Rights? *The Significance of EU Criminal Law in the 21st Century: The Need for Further Harmonisation or New Criminal Policy?* : materials of the 9th ECLAN PhD Seminar on European Criminal Justice, Vilnius, 28-29th of January, 2021. Vilnius. P. 49-55.

12. Демчук П.В. Значення принципу законності для кримінально-правової політики держави: вступні зауваги. *Кримінальний кодекс України 2001 року: 20 років після прийняття* : збірка тез доповідей учасників науково-практичного круглого столу, м. Київ, 29 квіт. 2021 р. Київ, 2021. С. 40-44.

13. Демчук П. Ціннісна орієнтація при інтерпретації положень кримінального закону: вступні зауваги. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали XXVIII звітної науково-практичної конференції, м. Львів, 3–4 лют. 2022 р. Львів, 2022. С. 162-163.

14. Демчук П. Огляд проблем реалізації принципу законності в умовах воєнного чи надзвичайного стану. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи* : матеріали XXI Міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції м. Львів, 22-23 квіт. 2022 р. Львів, 2022. С. 170-172.

15. Демчук П.В. До питання про застосування принципу верховенства права у кримінальному праві судами загальної юрисдикції. *Проект нового Кримінального кодексу України у вимірі верховенства права* : матеріали сателіт. заходу в рамках V Харків. міжнар. юрид. форуму, м. Харків, 21 верес. 2021 р. Харків, 2022. С. 44-46.

16. Демчук П.В. Lex certa як складова принципу законності: питання реалізації на прикладі окремих «воєнних» змін до Кримінального кодексу України. *Українська кримінальна юстиція в умовах війни* : матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції, м. Львів, 9–11 черв. 2022 р. Львів, 2022. С. 91-94.

8. Наукове значення виконаного дослідження із зазначенням можливих наукових галузей та розділів програм навчальних курсів, де можуть бути застосовані отримані результати

Отримані висновки виконаного дослідження розширюють та доповнюють теоретичні напрацювання вирішення проблем розуміння та застосування законності як елемента принципу верховенства права у кримінальному праві і можуть бути використані у підручниках, науковій літературі, методичних вказівках, посібниках, а також у навчальному процесі при вивченні дисциплін «Кримінальне право України. Загальна частина» (зокрема при опрацюванні теми «Принципи кримінального права») та спецкурсів для студентів юридичних спеціальностей. Вказана праця також має значення у науково-дослідній діяльності для подальшого дослідження окремих питань взаємодії законності з іншими принципами кримінального права.

9. Практична цінність результатів дослідження із зазначенням конкретного підприємства або галузі, де вони можуть бути застосовані

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає у тому, що одержані висновки можуть використовуватися Верховною Радою України під час проведення експертизи проектів законів про внесення змін та доповнень до КК України на предмет визначеності пропонованих змін до КК України, а також їх доступності. Також висновки, сформульовані у дисертації, доцільно використовувати у правозастосовній діяльності під час

вирішення ситуацій тлумачення положень КК України, які ускладнені його недоліками, або ж при виникненні необхідності динамічного їх тлумачення чи заповнення прогалин нормативного регулювання.

10. Оцінка структури дисертації, її мови та стилю викладення

Дисертація за структурою, мовою та стилем викладення відповідає вимогам МОН України.

Дисертацію заслухано та обговорено на науковому семінарі кафедри кримінального права і кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 8 від 15 грудня 2023 року). У ході обговорення дисертації суттєвих зауважень, які стосуються суті роботи, не було висунуто.

У цілому дисертаційна робота Демчука Павла Володимировича «Законність як елемент верховенства права у кримінальному праві» є оригінальним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, що стосується актуальної проблематики та містить оригінальні підходи до розв'язання теоретичних і практичних проблем співучасті у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом.

Наукові положення, що знайшли відображення в дисертації, є обґрунтованими, про що свідчить структурна побудова та зміст роботи, значний перелік узагальнених, систематизованих та опрацьованих автором фундаментальних робіт вітчизняних та зарубіжних учених, законодавства та судової практики.

Визначені мета, завдання, предмет та об'єкт дослідження відповідають темі дисертації. Мету наукового дослідження, яка полягає у визначенні змісту законності як елемента принципу верховенства права в кримінальному праві та проблем його реалізації на рівнях правотворення та правозастосування, автором досягнуто.

Роботу позитивно характеризує системність підходу до вирішення поставлених завдань, логічна побудова й аналіз причинно-наслідкових зв'язків.

Основні результати пошуку та наукового дослідження відображені у 4 авторських статтях у наукових фахових виданнях України.

На основі вищесказаного можна зробити такі висновки щодо поданої дисертаційної роботи:

1. За актуальністю обраної теми, обсягом, достовірністю та рівнем апробації отриманих результатів, науковою новизною, обґрунтованістю висновків, практичною цінністю дисертаційна робота «Співучасть у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом у кримінальному праві України» **відповідає** вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та п. 6

«Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

2. Дисертація *відповідає* спеціальності 081 «Право» (галузь знань 08 «Право»).

3. Наукові праці Демчука Павла Володимировича, опубліковані за результатами дисертаційної роботи, за кількістю та якістю *відповідають* п.п. 8-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

4. Дисертація «Законність як елемент принципу верховенства права у кримінальному праві» Демчука Павла Володимировича *рекомендується* для подання до розгляду та захисту у спеціалізованій вченій раді.

Головуючий на засіданні наукового семінару,
завідувач кафедри
кримінального права і криминології,
к.ю.н.

Віктор МАРКІН

15.12.2023 року

Підпис к.ю.н. Віктора МАРКІНА засвідчую.

Професор
з науково-педагогічної
роботи та
соціальних питань і
розвитку,
д.і.н., доцент



В.М. Кармар